

УДК 94 (477)

Інна Чуйко

ЕКОНОМІЧНІ ПОГЛЯДИ ЄВГЕНА ОЛЕСНИЦЬКОГО

Стаття присвячена аналізу теоретичної спадщини з економічних питань визначного українського громадського діяча на межі XIX–XX ст. Є. Олесницького.

Ключові слова: Є. Олесницький, економічні погляди, господарські товариства.

У період сучасного державотворення в Україні вкрай важливо звернутися до творчої спадщини відомих діячів попереднього національного відродження, котрі в теорії й на практиці розробляли чимало важливих питань суспільного життя, що і сьогодні є актуальними. Одним із таких яскравих представників української національної еліти Східної Галичини зламу XIX–XX ст. був політик, економіст, кооператор і громадсько-політичний діяч Є. Олесницький (1860–1917). Він протягом всього активного життя працював на теренах українського національного відродження, втілюючи віковічні прагнення українства до економічної свободи, соціальної рівності, культурно-просвітницького розвитку і національного самоусвідомлення. Багата ідейно-теоретична спадщина відомого діяча відзначається вагомою практичною цінністю і наявністю широких можливостей її використання на сучасному етапі економічної розбудови України.

Тому предмет даного наукового дослідження визначимо як основні теоретичні оцінки й організаційно-програмні пропозиції щодо розвитку економічного життя галицьких українців на межі XIX–XX ст., відображені у науковій спадщині Є. Олесницького. Крім того, наша стаття присвячена вшануванню пам'яті про визначного українського адвоката, просвітянина, економіста, кооператора, політика, парламентарія та громадсько-політичного діяча, оскільки у 2010 році минає 150 років від дня народження великого українця.

Першу спробу більш-менш систематизованої оцінки життєпису Є. Олесницького зробив В. Бачинський [1]. Діаспорний дослідник І. Витанович простежив окремі напрями праці Є. Олесницького в організації громадської агрономії й сільськогосподарської кооперації [2]. Вивченню деяких економічних поглядів Є. Олесницького та окремих аспектів його кооперативної діяльності присвячені дослідження сучасних науковців, зокрема Р. Матейка [3; 4], Я. Заніка [5], С. Злупка [6; 7], Л. Реві-Родіонової [8].

Отже, економічні погляди Є. Олесницького цілісно ще не відображені у науковій літературі. Тому автор робить спробу заповнити існуючу прогалину і ставить перед собою такі завдання: охарактеризувати ідейно-теоретичні принципи й економічні переконання, якими керувався кооператор у своїй господарсько-організаційній і громадсько-економічній діяльності; простежити особливості втілення демократичних економічних ідей діяча в українському середовищі; розкрити його внесок у поліпшення добробуту українського селянства.

Негативні явища галицького села II половини XIX – початку XX ст. сприяли формуванню української економічної думки, творцями якої були переважно юристи і письменники (Є. Олесницький, Ю. Бачинський, В. Будзиновський, М. Павлик, О. Терлецький, І. Франко), оскільки у даний період професійних українських агрономів та економістів майже не існувало [8, с. 58].

Від початку 80-х рр. XIX ст. у галицьких народівців стало популярним гасло так званої “органічної праці” – усвідомлення необхідності доповнювати національні прагнення культурно-освітньою та громадсько-економічною організацією, яка мала б створити підстави

для політичних змагань. Активними поборниками таких ідей були В. Навроцький і В. Барвінський [2, с. 80–81]. Підкреслимо, що вони мали значний вплив на Є. Олесницького.

Ідеологію громадсько-господарського життя галицької України впродовж 90-х рр. XIX – на початку XX ст. розробили представники нової генерації громадських діячів, народовців, які очолили національно-політичний рух і працю з економічної розбудови села: Є. Олесницький, К. Левицький, К. Паньківський, А. Жук, С. Федак, Т. Кормош, В. Нагірний, О. Нижанківський та ін. [8, с. 59].

Є. Олесницький зробив вагомий внесок у формування основ української економічної думки. Ще навчаючись у Львівському університеті, він студіював, окрім іншого, політичну економію: “Мене цікавила особливо вже від університетських часів політична економія, і в тій ділянці я працював дуже радо” [9, с. 216]. Свої економічні переконання громадсько-політичний діяч теоретично обґрунтував у статтях, що з’явилися в західноукраїнській пресі, у монографічних працях, а також у численних публічних виступах на народних вічах.

Є. Олесницький вважав, що стабільність і міцність держави залежить від економічного становища її громадян. Він стверджував: “сила держави лежить в господарській силі горожан – в багатстві народнім – в економічній силі податників – і для того держава при помочи средств політики торговельної стремить до осягнення найвисших користий для господарства своїх горожан...” [10, с. 1]. Кваліфікований юрист виділив три системи ведення державної торговельної політики, найважливіша з яких – протекційна. Її метою був захист крайової продукції й праці, загальний господарський розвиток, а не забезпечення тимчасової вигоди для споживачів [11, с. 1–2]. Протекційну політику держава покликана здійснювати у формі митно-автономічних тарифів або торговельних трактатів [12, с. 2]. Суть таких методів зовнішньоекономічної політики кооператор пояснював для того, щоб з’ясувати специфіку їх застосування щодо селянства. Він вважав, що занепад рільництва, зумовлений низькими цінами на худобу і збіжжя, був негативним не лише для хлібороба, а й для цілого суспільства. Адже від забезпеченості сільського населення залежали масштаби використання іпотечних позик, страхових послуг, тобто становище фінансових інституцій і їхньої клієнтури. Зубожілий рільник переставав утримувати найманих робітників у своєму господарстві, не купував промислових виробів, що відбивалося на розвитку торгівлі й промисловості у містах. Забезпечення ж добробуту селянської верстви залежало до деякої міри від впровадження державними органами влади охоронної митної політики щодо продукції сільського господарства, тобто накладення відповідного мита на привізні товари [13, с. 1–2]. Очевидно, що високі тарифи на імпортне збіжжя задовольняли місцеве сільське населення, але не відповідали потребам міщан, що завжди бажали дешевого хліба. Несподівано Є. Олесницький прийшов до висновку про необхідність тимчасового скасування мита на зерно в інтересах тих же селян, які в описаний період володіли невеликою кількістю збіжжя на продаж, майже цілком використовуючи його у власних потребах [14, с. 4–5]. Категоричніший кооператор у критиці торговельних трактатів Австрії, що дозволяли іншими країнам вільно ввозити на австрійські ринки живу худобу і м’ясо, що абсолютно не задовольняло селян [15, с. 2–4].

Економіст одним із перших почав доводити безнадійність державницької боротьби без опори на економічно заможне громадянство. Виступаючи за зміцнення селянської верстви, він стверджував, що “...хлібороб, той, що сам на землі робить, – єсть на кожен случай основою найважливішої галузі продукції” [6, с. 245]. На його думку, кожен мав звернути особливу увагу на “організацію хліборобства, сеї головної основи і будучности нашого народу” [16, с. 4].

Є. Олесницький був переконаний, що національний розвиток вимагав перш за все повної незалежності тих, хто брався за публічні справи. Однак такий стан міг бути забезпечений лише за умови добробуту й економічної незалежності. Саме остання вважалася “першим і найконечнішим умовієм розвитку народного або національного” [17, с. 74].

Як бачимо, громадсько-політичний діяч відстоював незалежність селянина від поміщицького двора, оскільки до деякої міри ототожнював створення міцної селянської верстви з національним розвитком.

Викликають захоплення висловлені ще у 1888 р. думки про економічну свободу і демократію. “Поміж здобутками, які для людськості приніс ХІХ вік, – стверджував Є. Олесницький, – займає одне з перших місць свобода в господарському економічному житті”. Такі погляди відповідають українській традиції в господарюванні та економічному мисленні, вони співзвучні з поступом європейської економічної думки [6, с. 246].

Програмні засади економічної діяльності українства, на думку Є. Олесницького, повинні складатися з двох частин: перша – це політичний захист прав українського народу в рамках тодішніх можливостей, а друга – розвиток господарської самопомоги. Під економічною організацією він розумів необхідність поширення просвіти між селянством і міщанством, а також створення господарських спілок або товариств, які допомагали б хліборобам у реалізації їх економічних потреб, працювали б для піднесення агрокультури селянських господарств, організації спільної праці тощо [18, с. 16].

У черговому рефераті Є. Олесницький проголошував: “Наш нарід в девять десятих частинах рільничий, а мимо того рільництво не стоїть нігде так низько як у нас. Плоди землі не можуть викормити місцевого населення. І тому у нас є привіз збіжжя до краю, а з краю вивозимо тільки людей (еміграція)... Наш хлібороб виставлений всюди на визиск посередників... Де наш хлібороб міг би купити землю, або де йому треба помочі, там він стрічається тільки з перешкодами... Але рятунок мусить бути. Держава нічого не дасть, бо вона кермується політикою. Цю поміч мусимо дати ми самі. Треба конечно організації кооперації, треба хліборобських спілок...” [1, с. 27]. Економіст виходив з того, що “дух асоціації проникнув в нашій віці всі галузі суспільного життя” [7, с. 3].

Стверджуючи, що “хлібороб є основою суспільности і удержане сего стану повинно належати до перших задач держави”, кооператор в одній із своїх статей акцентував увагу на організації процесу кредитування. На його думку, кредит мав бути низькопроцентним, таким, повернення якого частковими платежами відповідало б матеріальному становищу боржника. Але найважливішим пунктом у справі рільничого кредиту мало стати встановлення відповідної межі ґрунтової екзекуції (виконання судового рішення – продаж землі). Якщо для чиновника зафіксований такий рубіж щодо його платні, стосовно ремісника-промисловця був перелік засобів виробництва, що не підлягали екзекуції, то хлібороб у цьому плані юридично не захищений. Проте економіст вважав, що лише до мінімальної частини господарства не повинно застосовуватись виконання судового рішення про продаж майна [19, с. 1–2].

Акцентуємо на тому, що ці та інші ідейно-теоретичні принципи вдумливий і далекоглядний економіст не відділяв від життя, а послідовно і наполегливо втілював у практику діяльності багатьох галицьких громадсько-господарських товариств, організатором і активним діячем яких виступив особисто.

Є. Олесницький розпочав свою економічну працю на Стрийщині, Підгір’ї та близькій Бойківській Верховині під гаслом “з бідним політики робити не можна”, яке часто повторював [2, с. 150].

Особливі стосунки склалися в кооператора з жителями с. Синевідська Вижнього на Сколівщині [20, с. 63]. Він правдиво описав заняття синевідських бойків – єдиної торговельної громади у Східній Галичині серед хліборобів, що традиційно займалася торгівлею овочами і молочними продуктами [21, с. 5–7].

У 1894 р. Є. Олесницький разом з однодумцями заснував “Руську задаткову касу” в Стрию [22, с. 16–17], яка виділяла кошти селянам на купівлю землі, розвиток ремісництва, заснування дрібних кооперативів [5, с. 169].

У 1905 р. економіст зініціював нараду стрийської філії “Просвіти”, на якій засновано Союз руських (українських) молочарських спілок [4, с. 9–10] з метою створення молочарських кооперативів, посередництва у збуті їхньої продукції, влаштування навчання

спеціалістів з молочарства тощо [23, с. 45]. У 1907 р. його перетворено на самостійну статутну організацію – Крайовий союз господарсько-молочарський у Стрию [3, с. 160], який завдяки зусиллям Є. Олесницького став потужною економічною структурою, що висунула Східну Галичину в число провідних експортерів молочних продуктів в Європі.

Задля кращої організації торговельно-посередницьких операцій при крайовому господарському товаристві “Сільський господар” у Львові (очолоеному Є. Олесницьким у 1909–1913 рр.) виник спеціальний синдикат [8, с. 73], який 1911 р. перетворено на Крайовий союз господарсько-торговельних спілок у Львові [24, с. 62]. У цьому ж році при сприянні очолоеного Є. Олесницьким “Сільського господаря” засновано Крайовий союз для хову (розведення) і збуту худоби у Львові [2, с. 155], поставки якого могли впливати на ринкові ціни.

Таким чином, рушійною силою громадсько-господарських і просвітньо-економічних заходів Є. Олесницького стало переконання, що національно-політичний розвій неможливий без опори на заможних громадян. Будучи впевненим, що матеріальна забезпеченість, господарська стабільність українства є основою національної політики і державницького розвитку, головну увагу в своїй економічній діяльності Є. Олесницький звернув на задоволення потреб і захист інтересів галицького селянства. Завдяки власним розумовим здібностям, організаторському хисту і наполегливій праці у сфері кооперації Є. Олесницький разом зі своїми однодумцями сприяв поліпшенню економічного добробуту селян Стрийщини і краю. Теоретичні засади, аналітичні оцінки, організаційно-програмні пропозиції, що відображені у науковій спадщині кооператора, свідчать про його помітне місце в історії української аграрної економічної думки, досягненнями якої повинні повною мірою скористатися будівничі незалежної України. І сьогодні викликають захоплення висловлені ще наприкінці XIX ст. думки Є. Олесницького про економічну свободу.

Список використаних джерел

1. *Бачинський В.* Народній трибун. Життя і праця д-ра Евгена Олесницького. – Львів: Вид. І.Тиктор; Друк. Ставропільського Ін-ту в аренді І.Тиктора, 1938. – 32 с. – (Б-ка “Народньої Справи” “Рідне Слово”, ч. 5 (17)).
2. *Витанович І.* Історія українського кооперативного руху. Із праць Історично-Філософської Секції НТШ. – Нью-Йорк: Товариство Української Кооперації, 1964. – 624 с.
3. *Матейко Р.* Віхи історії українського кооперативного молочарства // Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти. Зб. статей. Том II. За заг. ред. д-ра іст. наук, проф. С.Гелея. – Львів: Вид-во Львівської комерційної академії, 2001. – С. 159–164.
4. *Матейко Р.М.* Колиска кооперативного молочарства. Коротка історична довідка про виникнення та діяльність “Маслосоюзу” // Сільський господар. – 1997. – № 7–8. – С. 9–11.
5. *Занік Я.* Євген Олесницький і початок української молочарської кооперації в Галичині // Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти (збірник статей). Т. 1. – Львів: Б. в., 1998. – С. 168–170.
6. *Злупко С.* Не плакати на руїнах // Персоналії і теорії української економічної думки. – Львів: Євросвіт, 2002. – С. 245–249.
7. *Злупко С.* Податки, зайнятість і добробут населення (До 140-річчя від дня народження Євгена Олесницького) // Шанс. – Львівський обласний центр зайнятості, 2000. – № 14 (149). – С. 3.
8. *Рева-Родіонова Л.* Українське товариство “Сільський господар”. 1899–1944 рр. Історія. Досвід. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – 368 с.
9. *Олесницький Е.* Сторінки з мого життя: У двох частинах. – Львів: Накладом Видавничої Спілки “Діло”, 1935. – І частина (1860–1890). – 252 с.
10. *Олесницький Е.* Політика торговельна а інтереси рільництва // Господар і Промисловець. Орган “Краєвого Союзу господарско-молочарского” в Стрию. – Стрий, 1909. – Ч. 4. – С. 1–2.
11. *Олесницький Е.* Політика торговельна а інтереси рільництва // Господар і Промисловець. Орган “Краєвого Союзу господарско-молочарского” в Стрию. – Стрий, 1909. – Ч. 5. – С. 1–2.
12. *Олесницький Е.* Політика торговельна а інтереси рільництва // Господар і Промисловець. Орган “Краєвого Союзу господарско-молочарского” в Стрию. – Стрий, 1909. – Ч. 6. – С. 2.
13. *Олесницький Е.* Політика торговельна а інтереси рільництва // Господар і Промисловець. Орган “Краєвого Союзу господарско-молочарского” в Стрию. – Стрий, 1909. – Ч. 9. – С. 1–2.
14. *Олесницький Е.* Політика торговельна а інтереси рільництва // Господар і Промисловець. Орган “Краєвого Союзу господарско-молочарского” в Стрию. – Стрий, 1909. – Ч. 15. – С. 4–5.
15. *Олесницький Е.* Політика торговельна а інтереси рільництва // Господар і Промисловець. Орган “Краєвого Союзу господарско-молочарского” в Стрию. – Стрий, 1909. – Ч. 16–17. – С. 2–4.
16. *Олесницький Є.* Яка має бути наша рільнича організація? : Промова посла Дра Евгена Олесницького на Загальних Зборах філій Товариства господарского “Сільський Господар” в Станиславові. – Львів: “Сільський Господар”. З друкарні І. Айхельбергера, 1910. – 13 с. – (Б-ка “Сільського господаря”, Ч. 5).
17. *Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст.:* Матеріали до бібліографії / За ред. М. М. Романюка. – Львів: Видавничий центр “Фенікс”, 1998. – Т. 1. – 328 с.
18. *Олесницький Є.* Реферат Д-ра Евгения Олесницького на перших зборах філії “Просвіты” в Стрию дня 29 н. ст. серпня 1892 року. Передрук зь “Діла”. – Львів: Зь Друкарні Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарского, 1892. – 34 с.
19. *Олесницький Е.* В справі рільничого кредиту ґрунтового // Господар і Промисловець. Орган “Краєвого Союзу господарско-молочарского” в Стрию. – Стрий, 1909. – Ч. 7. – С. 1–2.
20. *Матисякевич З.* Історія Синевідська Вижнього. – Львів: Літопис, 2003. – 383 с.
21. *Олесницький Е.* Торговельна організація Бойків Синевідських // Економіст. Місячник економічно-господарский, орган стоваришень заробкових і господарских / Ред. К. Паньковський. – Львів: З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарского, 1904. – Ч. 2. – С. 5–8.
22. *Стоваришення кредитові* // Економіст. Місячник економічно-господарский, Орган Краєвого Союзу Ревізійного / Ред. О. Савич. – Львів: З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка під зарядом К. Беднарского, 1908. – Ч. 1. – С. 12–19.

23. *Звіт* з діяльності філії Просвіти в Стрию за час від 11. мая 1904 до 11. мая 1906. – Львів: Накладом філії Просвіти в Стрию. З печатні В. А. Шийковського, 1906. 24. *Гелей С., Пастушенко Р.* Львів – столиця української кооперації // Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти (збірник статей). Т. 1. – Львів: Б. в., 1998. – С. 59–66.

Инна Чуйко**ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ЕВГЕНИЯ ОЛЕСНИЦКОГО**

Статья посвящена анализу теоретического наследия по экономическим вопросам выдающегося украинского общественного деятеля на рубеже XIX–XX вв. Е. Олесницкого.

Ключевые слова: Е. Олесницкий, экономические взгляды, хозяйственные общества.

Inna Chuuko**ECONOMICS VIEWS OF EVGENIY OLESNYTSKYU**

The analysis of the theoretical heritage of Economic Affairs of the prominent Ukrainian public figure on the edge of the nineteenth and twentieth centuries E. Olesnytskyu is presented in the article.

Key words: E. Olesnytskyu, economics views, corporations.